

Інформаційна довідка
до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу
України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення
процедури визнання факту смерті (загибелі) військовослужбовця»
*(реєстр. № 13263 від 06.05.2025)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлений аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури визнання факту смерті (загибелі) військовослужбовця» (реєстр. № 13263 від 06.05.2025), яким пропонуються зміни до Цивільного кодексу України і Цивільного процесуального кодексу України з метою вдосконалення на законодавчому рівні механізму встановлення факту смерті (загибелі) військовослужбовця, який пропав безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, за наявності доказів, що підтверджують факт смерті (загибелі).*

***Ключові слова:** оголошення фізичної особи померлою, встановлення факту смерті особи, військовослужбовець, воєнні дії, збройний конфлікт.*

I. Вступ

Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури визнання факту смерті (загибелі) військовослужбовця» (реєстр. № 13263 від 06.05.2025) (далі – законопроект) розроблений, як слідує з пояснювальної записки до нього, з метою вдосконалення на законодавчому рівні механізму визнання факту смерті (загибелі) військовослужбовця, який пропав безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, за наявності доказів, що підтверджують факт смерті (загибелі).

Законопроектом передбачено зміни до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), якими пропонується встановити виняток із загальних правил, згідно з яким військовослужбовець може бути оголошений судом померлим (загиблим) після спливу шести місяців з моменту, коли він пропав безвісти, у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, за наявності доказів, що підтверджують факт смерті (загибелі). Змінами до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) пропонується передбачити особливості провадження у справах про встановлення факту смерті (загибелі) військовослужбовця у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, зокрема визначити перелік доказів щодо встановлення такого факту.

За результатами аналізу положень законопроекту вважаємо за доцільне висловити такі міркування.

II. Основна частина

1. У назві законопроекту використано формулювання «щодо вдосконалення процедури визнання факту смерті». З урахуванням того, що в праві існує стійка юридична конструкція «встановлення факту, що має юридичне значення», яка вживається в ЦПК України (Глава 6 Розділу IV), вважаємо, що назва законопроекту в цій частині потребує редагування.

2. Законопроектом передбачено частину другу статті 46 ЦК України доповнити абзацом другим такого змісту: *«Як виняток з правила, визначеного в абзаці першому цієї частини, військовослужбовець може бути оголошений судом померлим (загиблим) після спливу шести місяців з моменту, коли він пропав безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, за наявності доказів, що підтверджують факт смерті (загибелі), у тому числі визначених Цивільним процесуальним кодексом України.»* Таким чином, законопроектом пропонується включити до Глави 4 Підрозділу 1 Розділу II ЦК України, якою встановлено «Загальні положення про фізичну особу», спеціальні (виняткові) правила правового регулювання для визначених ним випадків. Разом із тим, приписами чинної частини другої вказаної статті 46 ЦК України передбачено загальне правило, згідно з яким «фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій», а також субсидіарне правило: «з урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців». Останнім унормуванням не уточнено момент відліку строку у шість місяців. Виходячи з положення першого речення частини другої цієї статті, вірогідно, таким є момент від дня закінчення воєнних дій. Однак, беручи до уваги загальні приписи частини першої цієї статті в частині визначення строку оголошення особи померлою з підстав, якщо «вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку» – протягом шести місяців після завершення роботи спеціальної комісії, пропоновані законопроектом зміни сприймаються обґрунтованими і такими, що кореспондують загальній концепції ЦК України щодо правового регулювання цих питань. Тому вважаємо слушним рекомендувати виключити із зазначеного пропонованого законопроектом положення слова: *«Як виняток з правила, визначеного в абзаці першому цієї частини,»*.

3. Стосовно доповнення статті 47 ЦК України новою частиною: *«1-1. Правові наслідки оголошення військовослужбовця померлим також прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі загибелі, відповідно, такий військовослужбовець вважається загиблим.»*, слід зазначити, що в цій статті ЦК України встановлено загальні правила про правові наслідки оголошення фізичної особи померлою, водночас питання «правових наслідків,

які настають у разі загибелі», ЦК України не регулює. Тому пропонувані законопроектом у цій частині уточнення, як власне і уточнення «смерті (загибелі)» по всьому тексту законопроекту, вважаємо зайвими, принаймні для цілей ЦК України, і такими, що можуть зумовлювати неоднозначне сприйняття та неоднакове правозастосування.

Отже, передбачене законопроектом доповнення до статті 47, а також до статті 48 ЦК України в цілому пропонуємо виключити з підстав відсутності регулятивного навантаження.

4. Законопроектом пропонується частину першу статті 315 ЦПК України, якою визначено справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, доповнити новим пунктом 10, а відповідно – новою категорією справ: про встановлення факту «смерті (загибелі) військовослужбовця, який пропав безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, за наявності доказів, що підтверджують факт смерті (загибелі), у тому числі визначених цим Кодексом». На наш погляд, ця категорія юридичних фактів охоплюється пунктом 9 частини першої статті 315 ЦПК України, якою визначено категорію справ про встановлення факту *«смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру»*, і яку, на нашу думку, можна доповнити в кінці словами: «у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом».

5. Положення пропонованої законопроектом нової статті 318-1 ЦПК України – «Докази щодо встановлення факту смерті (загибелі) військовослужбовця у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, що підтверджують факт смерті (загибелі) військовослужбовця у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом», яка хоча й містить відкритий перелік доказів, сформульована у формі імперативу (абзац перший частини першої), що, на нашу думку, може зумовлювати складнощі у правозастосуванні. Звертаємо увагу, що розгляд справи суд здійснює з урахуванням загальних правил ЦПК України щодо оцінки доказів (стаття 89), зокрема оцінює їх за критеріями належності (стаття 77), допустимості (стаття 78), достовірності (стаття 79), достатності (стаття 80), як у цілому, так і щодо кожного доказу окремо та в їх взаємозв'язку. Тож це унормування, на нашу думку, варто викласти, за потреби, у формі диспозитивного формулювання.

6. Загальний аналіз положень законопроекту свідчить про те, що передбачені ним зміни стосуються двох різних правових інститутів, а саме: оголошення фізичної особи померлою (стаття 46 ЦК України, статті 305–309 Глави 4 Розділу IV ЦПК України) та встановлення факту смерті особи (пункт 9 частини першої статті 315, стаття 317 Глави 6 Розділу IV). Однак, законопроектом не передбачено змін до ЦПК України в частині процедури оголошення фізичної особи померлою.

7. Законопроект суперечить нормі абзацу четвертого частини другої статті 4 ЦК України, відповідно до якої зміни до цього Кодексу можуть вноситися виключно законами про внесення змін до Цивільного кодексу України.

Законопроект підготовлено без урахування положень пункту 1 частини п'ятої статті 32 Закону України «Про правотворчу діяльність», згідно з якими в розділі II закону про внесення змін не можуть розміщуватися зміни до структурних елементів кодексу.

III. Висновки

Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури визнання факту смерті (загибелі) військовослужбовця» (реєстр. № 13263 від 06.05.2025), спрямований на оптимізацію механізму встановлення факту смерті військовослужбовця, який пропав безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, заслуговує на підтримку, водночас потребує доопрацювання з урахуванням висловлених зауважень. За загальною концепцією законопроекту, передбачені ним зміни стосуються двох різних правових інститутів, а саме: оголошення фізичної особи померлою та встановлення факту смерті особи, однак, змін до ЦПК України в частині процедури оголошення фізичної особи померлою не передбачено. Деякі положення законопроекту, на нашу думку, потребують викладення з урахуванням змісту та логіки нормативного регулювання загальних положень, а також приведення у відповідність до застосовуваних у законодавстві сталих юридичних конструкцій.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*